

podpory chudinské. Pro všechny osoby, mající v čas vydání nového zákona pobyt v obci, jež není jejich domovskou, počne běh lhůty osmileté dnem, kdy nový zákon v působnost vejde.

2. Obec má právo zapovědětí usazení se osobám, které nemohu prokázat dosavadní příslušnost a možnost, opatřit si obydlí a výživu. Ona může zapovědětí pobyt nepřislušníkům, kteří žebrotou veřejné dobročinnosti k obtíži jsou nebo tuláctvím veřejný pořádek ohrožují.

3. Domovské právo nabyté nepozbývá se, dokud na základě nějakého zákonného titulu nenabylo se nové.

II. Vláda se vyzývá, by zákonitě upravení záležitosti pomocných pokladen dělnických (pojištění dělnického) urychlila a v zasedání sněmovním, kteráž bezprostředně následovati bude po schválení nového zákona domovského, podala sněmu předlohu na opravu chudinství veřejného.

Pracovny donucovací.

Když se jedná v novější době u nás zase živěji o prostředcích proti vzrůstající se žebrotě a tuláctví, nemělo by se zapomínati, že tu v pravdě o nic jiného neběží, nežli o nový článek ve staletém boji proti dotčeným sociálním zlům. Již od sklonku středověku, když rostoucí zástupy žebráků stávaly se svědectvím živým o nedostatečnosti církevní správy chudinské, vede se tento boj tu regulacemi žebroty, tu přísnými záповěděními a tresty. Ludvík XIV. stejně jako revoluce francouzská, předpisy králův anglických a policejní řády říše německé i rakouské stejně a přece konečně více neb méně bezvýsledně jej bojovaly. Nespomohly tresty, nespomohla ani zdomonalená organizace chudinství veřejného v našem věku, jehož změněné řády společenské a poměry hospodářské samy nemálo zlo živí. Starý problém v podobě nové zas a zase probouzí úsilí společnosti, aby tu odvěkou svízeli svoji konečně překonala. V přítomné chvíli u nás zdá se, jako by všechny naděje v jednom hesle se soustřeďovaly, v hesle: pracovny donucovací. Žádá se tedy zřízení ústavů, ve kterých by osoby práce se štítící a veřejnému pořádku nebezpečné mocí drženy a k práci přinucovány byly.

Avšak zdá se nám, že o veřejnoprávní povaze oněch ústavů, jejich poměru k našim kázním a podobných otázkách panují mnohé nejasnosti, které předkem musí býti odstraněny, nežli se ke zřízení příslušných ústavů přikročíti může. Nejprve zajisté potřebí jest stanoviti, na jakém základě smí někdo do pracovny se dodati a tam ke práci se nutiti; druhou otázkou bude, kdo má nésti náklad zřizovací a kdo běžný náklad správní, pokud

tento z výtěžku prací v ústavu konaných se neuhradí. A konečně vyšetřiti dlužno, jaké vnitřní, technické zařízení pracoven jest žádoucí, aby ony vyhověly měrou vůbec dosažitelnou i požadavkům hospodářským — by totiž výtěžkem prací v nich konaných co největší část nákladu vydržovacího se uhradila — i aby dostály svému úkolu policejnímu a po případě polepšovacím.

Veliká závažnost této třetí otázky bije sice do očí, nicméně ponecháme rozřešení její těm, kdož v dotčeném oboru mají více praktických zkušeností a znaleckého rozhledu. Ostatně budou při tom po mínění našem místní konkrétní poměry zvláště ve příčině volby vhodných způsobů zaměstnání tou měrou rozhodny, že tu ani pravidel jednotných veskrz a všeobecně platných vytknouti nelze. Proto obmezíme se na prvé dvě z uvedených otázek a vyložíme vzhledem k nim některé myšlenky svoje, týkající se budoucího upravení pracoven donucovacích v Čechách. Avšak dříve vyšetříme dosavadní účinky zákona z 10. května 1873 a k lepšímu objasnění veřejnoprávní povahy pracoven donucovacích ukážeme, jaké povahy jsou ústavy pod širší pojem »pracoven« spadající v některých státech cizích.

I.

Zákon ze dne 10. května 1873 v § 1. ustanovil trest vězení osmidenního až jednoměsíčního na tuláky, to jest na osoby, které »nemajíce určitého bydliště nebo opustivše je, bez zaměstnání a práce se potulují, aniž prokázati mohou, že mají prostředky ke své výživě nebo že jich bezelstně nabýti hledí.« Tuhým vězením od 1 až do 3 měsíců, provázeným zostřeny trestů, uvedenými v § 253 lit. a) až e) zák. trestního, hrozí pak se těm, kdož by odsouzeni byli pro týž skutek opětně. § 2. téhož zákona vztahuje se na osoby ku práci způsobilé, jež byly potrestány pro falšování veřejných papírů úvěrních, pro falšování mince, zhárství, loupež, pro zločin veřejného násilí nebezpečným hrozením (§ 99. tr. zák.), pro zločin krádeže neb podvodu aneb několikrát pro přestupek krádeže, podvodu nebo zbrání anebo konečně pro tuláctví. Jestli od ukončeného trestu jejich neminuly ještě tři roky, může jim úřad bezpečnostní naříditi, aby ve lhůtě jim vyměřené prokázaly, že se dovoleným způsobem žijí, což když ze zahálčivosti neučiní, trestají se vězením od 3 do 14 dnů, a stalo-li se podruhé, tuhým vězením až do jednoho měsíce, zostřeným podle předpisů § 253 tr. zák. lit. a) až e). Dle § 4. mohou osoby, odsouzené pro falšování veřejných papírů, falšování mince, nebo pro nějaký trestný čin proti cizímu majetku k delšímu než šestiměsíčnímu vězení anebo něko-

likráté kú kratšímu, býti postaveny pod dohled policejní, jestliže soud možnost toho v rozsudku vyslovil. Podobně ustanoveno jest o osobách pro tuláctví (§ 1.) odsouzených, viděli se býti v příčině majetku nebezpečnými. Konečně v § 10. trest vězení jedno- až čtrnáctidenního uvaluje se na ty, kdož proti obmezením a závazkům spojeným s dohlídkou policejní se prohřeší, kterýžto trest způsobem při § 2. uvedeným se zostřuje, jestli stalo se tak podruhé. Podle § 13. téhož zákona může soud v rozsudku na osoby zahálčivé či práce se štítící, odsouzené pro přestupky jmenované v § 1., 2. a 10. vysloviti, že mohou býti drženy v pracovně donucovací.

Pomíjouce všech ostatních jednotlivostí dotčeného zákona, pro náš účel nedůležitých, zde hned předem připomínáme, že předpis § 13. stojí docela na půdě platných právních norem o svobodě osobní, jež obsaženy jsou v zák. ze dne 27. října 1862, za státní zákon základní prohlášeném, a na půdě čl. VIII. zákl. zákona o právech státních občanů. Vždy tedy musí předcházeti výrok soudcův, že může někdo do pracovny se dodati; provedení, t. j. skutečné odevzdání pracovně, jest pak věcí politického úřadu zemského (§ 15. zák. z 10. května 1873).

Na otázku, jaké byly účinky uvedených předpisů, odpovídá nám statistika soudní správy jasnými, nezvratnými doklady číselnými.*) Počet osob, odsouzených u okresních neb (příležitostně) u sborových soudů pro přestupky zákona z r. 1873 v letech 1874 až 1880 — dále dosavadní úřední výkazy nesáhají — byl tento:

Země	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880
Rakousy pod E.	4.125	5.018	7.358	8.074	8.082	9.473	9.226
Rakousy nad E.	1.208	1.386	1.627	2.605	2.712	3.016	3.372
Solnohrad	286	626	564	977	801	665	784
Štýrsko	3.749	2.961	2.854	3.866	3.841	4.623	5.004
Korutany	607	664	697	761	667	480	681
Krajina	831	637	749	958	954	754	836
Přímoří	526	389	320	369	444	371	381
Tyrolsko	2919	1.112	1.220	1.610	1.795	2.072	2.904
Vorarlberg	104	120	184	189	275	280	306
Čechy	11.732	12.684	14.516	15.815	15.673	17.782	18.328
Morava	6.328	6.688	6.509	7.453	6.291	6.750	8.144
Slezsko	1.188	1.172	1.345	1.468	1.390	1.376	2.113
Halič	3.729	4.966	5.422	6.378	6.341	5.684	8.601
Bukovina	7	6	20	15	25	63	6
Dalmacie	15	16	31	38	35	52	55
Celé Rakousko	35.354	38.445	43.414	50.576	49.285	53.441	60.741

Že v udaných číslech hlavní počet zaujímají odsouzení na základě § 1.,

*) Srovn. Statistisches Jahrbuch, herausgegeben von der k. k. statistischen Centralcommission. Ročníky 1874—1880, v každém sešit VI.

sotva podotknouti třeba. Ostatně ukáže to i pražská statistika, kterou později připojíme.

Z výsledků těchto vysvítá především, že očekávaný odstrašující účinek zákona naprosto se nedostavil. Kromě Přímoří, kdež r. 1880 proti 1874 dokonce úbytek 27·4 procent, a Krajiny, kdež za touž dobu jen přírůstek 0·4 procent se objevuje, ve všech ostatních zemích počet odsouzení úžasně roste,*) nejlepší to doklad, že dosavadní způsob postupování proti tuláckým a zahálčivým živlům není dostatečně účinným.

Nežli se ke příčinám tohoto neúspěchu obrátíme, nebude snad neužitečno postáti na okamžik ještě při číslech právě uvedených. Vezmeme-li za základ počet všeho přítomného obyvatelstva při obecném popisu ze dne 31. prosince 1880 v jednotlivých zemích sčítaného, shledáme, že průměrem na 10.000 obyvatelů přítomných připadlo r. 1880 osob trestaných pro přeštky proti zákonu z 10. května 1873: v Solnohradě 47·9, v Rakousích n. E. 44·3, ve Štýrsku 41·2, v Rakousích p. E. 39·5, na Moravě 37·8, ve Slezsku 37·3, v Tyrolsku 36·0, v Čechách 32·9, ve Vorarlbergu 28·5, v Korutanech 19·5, v Krajině 17·3, v Haliči 14·4, v Dalmacii 1·1, v Bukovině 0·1 (ale 1879: 1·1).

Toť jsou rozdíly velmi nápadné, ukazující, že celkem pohnutější vlny výdělkových poměrů v zemích hospodářsky pokročilejších i více onoho rmutu společenského na povrch vynášejí, který propadá trestným ustanovením zákona proti tulákům.

Podobná rozdílnost objeví se nám i vzhledem k rozličným krajinám téže země korunní, jestli na základě výkazů statistiky o správě soudní stopujeme počet trestaných podle obvodů sborových soudů první stolice.

Za příklad vezmeme Čechy a uvedeme počet osob, které pro přeštky proti zákonu z 10. května 1873 trestány byly roku 1880 v obvodech jednotlivých krajských soudů a zemského soudu v Praze.

V obvodu krajského (zemského) soudu	Potrestáno osob		Přírůstek obnáší procent	Přítomný počet obyvatel. toho obvodu dle sčítání 1880	Na 10.000 obyvatel připadá tudíž potrestaných osob (1880)
	1874	1880			
pražského	2.230	3.665	64 ₂	867.694	42 ₂
budějovického , ...	608	508	14 ₂	304.124	16 ₀
pišeckého	644	780	21 ₁	341.325	22 ₈
plzeňského	648	835	28 ₃	427.838	19 ₅
chabského	277	677	114 ₁	427.225	15 ₈
mosteckého	375	614	63 ₇	316.556	19 ₄
litoměřického	454	1.027	126 ₂	312.849	32 ₈
českolipského	598	1.247	108 ₅	243.243	51 ₂

*) To platí zejména též o Bukovině, kde se nepatrné číslo na rok 1880 zakládá patrně na nějaké chybě, jak lze souditi ze značného vzrostu v letech predešlých. V úředních tabulkách stojí v sousední rubrice, uvádějící počet potrestaných pro porušení předpisů zákona o koaliciích, číslo 105, což vzhledem ke skrovnému počtu odsouzení v tomto oboru se naskytujících jest asi rovněž omyl a sluší, tuším, obě čísla přesmyknouti.

mladoboleslavského	479	622	29 ₈	206.433	30 ₁
libereckého	200	583	191 ₅	217.769	26 ₇
jičinského	1.090	1.507	38 ₂	377.830	39 ₈
králohradeckého	1.175	2.255	91 ₉	392.930	57 ₃
chrudimského	969	1.444	49 ₀	378.261	38 ₁
kutnohorského	951	1.137	19 ₃	391.266	29 ₀
táborského	1.034	1.427	38 ₃	355.555	40 ₁

Pokud z počtu odsouzení souditi lze na četnost tuláků a zahalečů, ohrožujících veřejný pořádek i na namnoze veřejnou bezpečnost, povznáší se ten počet jejich v některých krajinách českých značně nad průměr oněch zemí rakouských, které v té příčině smutnou přednost mají před ostatními.

Než, skutečný číselný stav tuláctva a příbuzných kategorií lidí převyšuje velmi podstatně počet odsouzených. Dotvrzuje to zkušenost obecná, a že pravdu má, opět lze čísly doložit.

Statistická knížka král. hlav. města Prahy za rok 1881 (Díl. I. str. 178.) podává tento zajímavý přehled o postupu tuláctví v policejním obvodu pražském:

Roku	zatčeno pro tuláctví			Roku	zatčeno pro tuláctví		
	mužů	žen	celkem		mužů	žen	celkem
1872	3993	1574	5572	1877	6579	2267	8846
1873	4451	1598	6049	1878	6914	2360	9274
1874	5241	1562	6803	1879	5629	2557	8186
1875	5414	1445	6859	1880	5450	2073	7523
1876	5498	1901	7399	1881	8177	2592	10769

Však potrestáno bylo u okresního soudu v přestupcích v Praze, pak u soudů okresních v Karlíně, na Smíchově a Vinohradech pro přestupky zák. z 10. května 1873 a to pro

Roku	§ 1.	§ 2.	§ 10.	Celkem	Roku	§ 1.	§ 2.	§ 10.	Celkem
1874	783	23	23	779	1878	2560	5	132	2697
1875	1756	11	55	1822	1879	2553	19	293	2865
1876	1895	8	106	2009	1880	2384	13	498	2895
1877	2472	10	161	2643	1881	1970	3	554	2427

Za dobu 1874—1881 bylo tudíž celkem v policejním obvodu pražském 65.657 osob pro tuláctví zatčeno, ale toliko 18.137 pro uvedené přestupky soudně potrestáno, tedy pouze 27.6 procent. Ježto policie zde jest ne poměrně účinnější, tedy jest asi oprávněn úsudek, že počet odsouzených při soudech venkovských ještě značněji pokulhává za skutečným počtem oněch neblahých živlů. Zároveň pak data pražské statistické knížky nedopouštějí vzniknouti domněnce, kterou snad ten či onen ze čtenářů našich vyslovil, jakoby veliký vzrost odsouzení přičísti slušelo pouze účinnějšímu zakročování příslušných úřadů. Souvisí on vskutku s přírůstkem tuláctva.

Jest tedy oprávněn hlas obecný dovolávající se účinnější pomoci a vydatnějších opatření, nežli jsou dosavadní, a to ve směru dvojím. Především

vším vidí se, že ustanovení zákona z r. 1873 neusnadňují zakročení proti těm žvlům, na jejichž potlačení dána jsou, tou měrou, jaká žádoucí jest. I podány v té příčině v zasedání sněmu českého r. 1883 vládě návrhy opravné tohoto znění:

»Vláda se vyzývá na základě § 19. a) a b), aby zařídila, čeho třeba ke změně zákona z 10. května 1873 č. 108 ř. z., majíc při tom náležitý zřetel k následujícím návrhům:

1. Obec smí osobám zaměstnání nemajícím, kteréž o veřejnou podporu se ucházejí, anebo tulákům postrkem přihnaným příkázati práci jejich způsobilosti přiměřenou. Odmítnou-li ji, propadnou trestu, o němž ustanovení upraveno budiž podle vzoru trestních předpisů v zákoně z 10. května 1873 č. 108 ř. z. obsažených.

2. Soud může vysloviti o osobách potrestaných pro tuláctví, žebrání neb vícekrát pro trestnou zahálku (odst. 1.), že mohou býti postaveny pod dohledku policejní nebo dodány do pracovny.

3. Obecní představený, který činí návrh na potrestání nějaké osoby pro případy v odst. 2. uvedené, smí též výslovně navrhnouti, aby soud prohlásil, že může do pracovny býti dodána. Návrh na potrestání osob podle § 1. lit. a) říšsk. zákona ze 27. července 1873 postrkem domů odevzdaných učiniti může i představený obce domovské u soudu, v jehož obvodu ta obec se nalézá.

4. Zemskému zákonodárství se vyhrazuje, že může na politické úřady okresní přenést právo, aby v případech, když soud trestní nalezne, že někdo může držán býti v pracovně, dodržení toto uložily.«

Odstavec 1. vzat jest z říšského zákona trestního německého, o němž ještě níže bude řeč; ukážeme též, jaký význam toto ustanovení ve spojení s odstavcem 2. má pro otázku pracovny. Odstavec 3. a 4. má usnadniti provedení § 13. zákona z 10. května 1873. Arciť bude potřebí vydati zároveň s opravou zákona v udaném směru provedenou též instrukci k soudům, aby, majíce na zřeteli účel zákona z r. 1873, vydatnější měrou užívaly práva, jehož jim § 13. dává.

Avšak má-li se vůbec účelu zákona a zvláště předpisu § 13. vyhověti, dlužno postarati se o zevní podmínku provedení jeho, o pracovny. Neboť, neměly dotčený zákon očekávaných účinků, nesluší to připisovati toliko nedostatkům jeho. Účinné provedení § 13. naráží dosud na překážku velmi vážnou, jest to citelný nedostatek vhodných ústavů. Některé země totiž vůbec žádných nemají, v jiných sice jsou, ale jsou počtem skrovný a užívá se jich k účelu, o který tu jde, málo. V Čechách jedinou pracovnou donu-

rovací v přísném slova smyslu jest toliko zemská káznice pražská a její filiálka pro kárance ženské v Řepích. Viděli jsme, že bylo v Čechách roku 1880 více než 18.000 osob pro přestupky zákona z r. 1873 potrestáno, kterýžto počet jistě v následujících létech byl ještě větší. Ale v obou kázniciích jmenovaných bylo r. 1882 celkem toliko 226 osob*), jež většinou ne náležejí do kategorie pouhých tuláků, nýbrž jsou potrestaní zločinci, kteří dle §§ 2. a 10. zákona z r. 1873 do káznice se dostali. Káznice tato hostí tedy jen jaksi nejnebezpečnější výkvět oněch lidí, proti kterým dotčený zákon jest namířen. Není sice žádné formální závady, pro kterou by káznice zemská nemohla sloužiti účelům zákona měrou mnohem vydatnější, nicméně užívá se jí fakticky k onomu cíli měrou nejskrovnější. Koncem roku 1883 bylo na př. v káznici zemské pražské ze 152 kárenců 7 nezletilých, 121 bylo takových, kteří dříve pro nějaký z deliktů § 2. zákona z 10. května 1873 odsouzeni a pak pro štitění se práce nebo pro porušené povinnosti z policejní dohlídky vyplývající tam dodáni byli; toliko 24 kárenců dostalo se tam na základě pouhého odsouzení pro tuláctví.***) Příčinu, proč se káznice zemské tak skrovně k účelům zák. z r. 1873 užívá, zajisté hledati sluší v překážkách, které odstraniti neb aspoň zmírniti mají zmíněné opravné návrhy sněmu českého. Vadí však i okolnosti jiné. Jest to jednak vzdálenost káznice pro mnohé krajiny rozsáhlého území král. českého, jednak jisté otázky ekonomické. Výdaje s káznici spojené činily r. 1881 73.613 zlatých; i když odečteme pense a provise na účet fondu káznice placené, zbude přes 71.000 zlat. správního nákladu, kdežto výtěžek práce obnášel toliko 8660 zl. Připočteme-li k tomu asi 7000 zlatých ostatních vlastních příjmů káznice z úrokův, z výnosu realit atd., zbude deficit asi 60.000 zl., jehož aspoň částečné uhrazení požaduje se ve většině případů od domovských obcí kárenců, které, popírajíce oprávněnost toho požadavku, v nejednom případě proti rozhodnutím zemského výboru pomoci hledávají u instancí jiných.***) Mají-li se nové donucovací pracovny, jejichž zřízení hlas obecný se dovolává, s úspěchem lepším potkati, potřebí tedy kromě upravení technického, které by dokonalejší výsledek hospodářský zabezpečilo, i takového rozdělení nákladu, aby nebylo dodání ně-

---

*) Srovn. zprávu zemsk. výboru česk. ze dne 30. června 1883 čís. 230 sněm. a roz počet zemský na r. 1884.

**) Podle výkazů na dotaz náš ochotně nám opatřených p. sekret. zemsk. výboru Wolinským. K velice zajímavému materiálu těchto výkazů vrátíme se níže, až bude nám jednati o poměru nynější káznice zemské k budoucím pracovnám.

***) Srovn. zprávu zemsk. výboru výše uvedenou (str. 8. a násl.), k tomu zprávu komise pro záležitost káznice zemské atd. č. 338 sněm. 1883. Roku 1882 obnášely dotčené náhrady stravného zcela neb zčásti placené 13240 zl. Nejchudším obcím sle- vují se náhrady docela.

koho do nich pokutou neochotně placenou pro obec domovskou. Nezbyvá tu tedy přirozeně jiná cesta, nežli uvaliti náklad zřizovací i vydržovací, pokud výtěžkem pracovny uhrazen není, na bedra ve příčině finanční silnější, což i účelem pracoven podobných jest odůvodněno. Dříve však nežli o této otázce promluvíme, přihlédněme k veřejnoprávní povaze pracoven vůbec.

II.

V Anglii již na zákonech veliké Alžběty, původkyně pověstného zákona chudinského z r. 1601, zakládá se vznik dvojího druhu ústavů, pracovny (workhouse) a káznice (house of correction). Workhouse*) náleží k prostředkům chudinské správy a určen jest pro osoby nuzné, k práci způsobilé. Nynější chudinské právo anglické — opírající se v podstatě o chudinský zákon z r. 1834 — zná dvojí způsob podpor: podpory chudým poskytované v jejich domácnostech (out-door-relief) a podpory poskytované lidem ke práci způsobilým zaměstnáním v uzavřených ústavech, v pracovnách (in-door-relief). A však nemůže nikdo býti nucen, aby do pracovny vstoupil. Spíše slouží vstoupení do pracovny a podrobení se přísnému řádu v ní zavedenému za zkoušku skutečné nuznosti, což se naznačuje významným slovem: workhouse-test.

Chudý, jenž uznán byl za způsobilého k práci a do pracovny odkázán, však zdráhá se do ní vstoupiti, všeho nároku na podporu chudinskou pozbývá a může býti potrestán vězením pro žebrání neb tuláctví, jak níže bude uvedeno. Workhouse-test nahrazuje namnoze skutečné vyšetření nuznosti, čímž správa chudinská nabývá povahy šablonovité. Než není zde naším účelem posuzovati nynější soustavu chudinské správy v Anglii. Zde toliko ještě uvádíme, že náklad se zřízením a vydržováním pracoven spojený uvalen zákonem z r. 1834 na nové okresy chudinské, dříve již (str. 174) uvedené poor law unions, zřízené zejména též za účelem vydržování pracoven, kteréžto břemeno pro farnosti objevilo se býti přílišným. Roku 1879 z 800.426 osob v Anglii veřejnou správou chudinskou podporovaných 175.345 umístěno bylo v pracovnách.**)

Káznice — houses of correction, nebo podle místa prvního založení též »Bridwells«, zvané — po zákonu Alžbětině ponejprv zřízené za Jakuba I. jakožto doplněk správy chudinské, druhdy se různily od vlastních vězení, gaols. Prodělaly celkem mnoho změn, většinou zároveň s reformou věz-

*) Srovn. Gneist, Selfgovernment, str. 739 a násl., kdež i obraz vnitřního zařízení workhousu podán. K tomu: P. Leroy-Beaulieu: L'administration locale en France et en Angleterre; str. 322. a Kries: »Die engl. Armenpflege«, str. 16 a násl.; tamtéž o pracovnách irských str. 291 a násl.

**) Löning u Schoenberga na m. u. str. 586.

nictví vůbec. Zákon o věznicích (Prisons Act) z r. 1865 rozdíl mezi vězeními a káznici těmi smazal; osoby tudíž, které jsou předmětem odsouzení do káznice, po případu i v obyčejném vězení svůj trest odsedí. Právě však v příčině těch osob velmi podrobné policejní předpisy jsou dány, kterými se rozeznávají tři hlavní jich kategorie: prvou tvoří »idle and disorderly persons«, osoby zahálčivé a nepořádné, v zákoně určitými příznaky naznačené, které smírný soudce (justice of peace) jednotlivý až do 1 měsíce do káznice odsouditi může; v druhé jsou »rogues and vagabonds«, jež jednotlivý smírný soudce až do 3 měsíců odkázati může do káznice; třetí konečně zahrnuje »nenapravitelné žebráky« (incorrigible rogues), kteří v kvartálním sezení soudců smírných až do 1 roku mohou býti odsouzeni.*) Káznice, namnoze — jak řečeno — od obyčejného vězení formálně neoddělená, jest tudíž prostě místem, kde se vlastní trest za žebrání, tuláctví a jiné delikty odsedí, není ale místem pro d o d a t e č n o u, napravovací vazbu s nucenou prací, jakémuž účelu slouží káznice ve smyslu kontinentálním.

Příbuznější s káznici v našem smyslu jsou francouzské dépôts de mendicité. Podnět k zavedení jich zavdaly »nepořádky způsobené množstvím tuláků« v šedesátých letech minulého věku.***) Byvše od r. 1774 na mnohých místech založeny, nikdy měrou náležitou ujmouti se nemohly.

Necker počítá, že za ministerstva jeho bylo jich ve Francii 33 s 6—7000 kárenců. První republika zostřivši, ač bez výsledku, policejní opatření proti žebráctvu, chtěla je nahraditi t. zv. maisons de répression a pro nenapravitelné ustanovila zvláštní káranickou kolonii na Madagaskaru.

Ale k provedení nedošlo a teprv Napoleon I. rozhodněji o reformu se zasadil, nařídiv dekretem ze dne 5. července 1808, aby v každém departementu, jakmile se dépôt tam zřídí, všichni žebráci do 14 dnů do něho vstoupili, i aby každý, kdo potom postižen bude, an žebrá, moci tam se dodal. Náklad nésti měly stát, departementy a města. Za krátko vzniklo sice 59 dépôts, které byly s to pojeti 22.500 osob, avšak jen 37 vskutku otevřeno a mnohé z nich později zanikly.

Roku 1856 zbývalo jich toliko 20, ze kterých 4 náležely obcím, ostatních 16 vydržováno bylo od 25 departementů, bylyť jednotlivé společnými

---

*) Gneist n. m. u. str. 260 a násl. Kries n. m. u. str. 45—48. — W. Tallack v pojednání o angl. soust. věznické v Holtendorffově Jahrbuch für Gesetzgebung, r. 1874, str. 709 a násl. praví, že t. zv. Bridwels v Irsku jest asi 100, v Anglii a Škotsku jen zcela málo.

**) Necker. De l'administration des finances de la France, vydání z r. 1784, III, str. 164. K tomu pro další vývoj: Reitzenstein »Die Armengesetzgebung Frankreichs« ve Schmollerově Jahrbuch für Gesetzgebung atd. z r. 1881, str. 572, 582, 599 a 1141. Též Block v. Eminghausově sborníku citov. str. 608 a násl. (Kusé zprávy.)

ústavy několika departementů. Veliká enketa chudinská z let 1872—73 zjistila, že náležejí dépôts de mendicité k zanedbaným stránkám veřejné správy ve Francii. Z formální stránky budiž toliko podotknuto, že může každý podle předpisu trestního zákona pro žebrání k trestu o d s o u z e n ý po odbytém trestu pouhým opatřením administrativním do dépôts de mendicité se odevzdati.*) —

Bohatější materiál a kořist pro naše účely namnoze cennější poskytují státy německé. Tu především zasluhují povšimnutí §§ 361. a 362. něm. říšského zák. trestního, pak říšský zákon o bydlišti podporním (Unterstützungswohnsitz) ze dne 6. června 1870, prováděcí zákony jednotlivých něm. států k tomuto zák. říšskému, konečně chudinské řády a některé policejní předpisy jednotlivých států.

Naznačené §§ ř. zák. trest. za podobnými účely se nesou, jako zejména náš zákon z roku 1873. Dle předpisů § 361. čís. 3—8 trestu podléhá: kdo jako tulák se potlouká — kdo sám žebrá nebo děti na žebrotu vysílá neb k ní navádí aneb osoby dozoru a právní moci své podrobené neb k domácnosti příslušné od žebroty nezdrží — kdo hře, pití neb zahálce tou měrou se oddává, že octne se ve stavu, ve kterém dovolávati se musí veřejné podpory k úživě vlastní nebo těch, o jejichž výživu pečovati jest povinen — osoby, které policejních předpisů nešetřice, po živnostensku smilstvo provozují — kdo, jsa z veřejných prostředků chudinských podporován a práce se štítě, zpěčuje se podstoupiti práci přiměřenou, úředně mu přikázanou — kdo pozbyv výživy neopatří si žádně v době příslušným úřadem jemu ustanovené, aniž prokázati může, že se mu to přese všecko namáhání nepodařilo.

Podle předpisu § 362. může se v rozsudku zároveň vysloviti, že takové osoby po odbytém trestu postaveni se mohou pod policejní dohlídku, na základě čehož zemský úřad policejní (»Landespolizeibehörde«) práva nabývá odsouzence až do dvou let buď do pracovny odevzdati anebo při pracích obecně užitečných zaměstnati.

Tedy v celku tytéž zásady, které u nás platí, jenom že lepší výběr případů. Sněmovní komise letošní vybrala z nich do svých návrhů k opravě rak. zák. z r. 1873 ustanovení v textu proložené vytištěné.

Náklad na tyto pracovny vésti sluší t. zv. zemským svazkům chudinským (Landarmenverbände), větším to samosprávným obvodům pro jisté obory veřejného chudinství, jež v Prusku namnoze s obvody jednotlivých provincií se kryjí, avšak i menší okresy zahrnují ano někdy i jen na obvod

*) Ducrocq, Cours de droit administratif str. 395.

jediného (velikého) města se obmezují. Většina dotčených samosprávných svazků vskutku ústavy příslušné má, avšak namnoze tyto ústavy slouží i jiným účelům, nežli pouhé dodatečné vazbě s prací nucenou, jak právě objasněna; bývajíť zhusta zároveň pracovními pro osoby, které nebyly ani ještě pro tuláctví, žebrotu a j. z udaných přestupků potrestány. Ovšem se tu z pravidla obě kategorie osob chovají místně odděleny.

Nezřídká vedle samostatných káznic pro potrestané tuláky atd. nalézáme i zcela samostatné pracovní, vydržované obcemi neb širšími samosprávnými svazky; ony pak buď mají pouze ráz anglického workhousu (Prusko) anebo jsou pracovními donucovacími, ve kterých drží se osoby ne na základě výroku soudcova, nýbrž na základě donucovacího předpisu administrativního. Tu octli jsme se před zásadním rozdílem, který bedlivější naší úvahy vyžaduje. Jsou tu dvě skupiny států: jedny, kdež není dovoleno pouhou cestou administrativnou někoho k pobytu a práci v pracovním nutiti, druhé, kdež to možno jest.

K prvé skupině náleží Prusko a Sasko-Výmarsko.*) Pruský zákon prováděcí k říšskému zák. o bydlišti podporním ve příčině objemu podpory chudinských ustanovuje, »že podpora, pokud se žádá, může se poskytnouti po případě v chudobinci neb nemocnici aneb příkázáním práce silám nutného přiměřené buď mimo taký dům aneb v něm. (§ 1. odst. 2. zák. z 8. března 1871.)« O tento passus vzešel spor mezi pruskou sněmovnou poslanců a sněmovnou panskou.

Panská sněmovna většinou přimlouvala se, aby v také případnosti — tedy i když tu není výroku soudcova stanovícího možnost donucení k práci — mohla osoba veřejné podpory účastná k těm pracem býti přinucena, což poslanecká sněmovna zamítla, a když nebylo naděje na shodu, přijat doslov, jak tu uveden, načež v ministerské instrukci prováděcí výslovně se uvedlo, že donucení pouhou cestou správní není možné. I tak shledáváme v Prusku dvojí druh pracovní, ač se někdy v týchž domech obě kategorie zaměstnanců, však místně oddělené, chovají, totiž: 1. káznice pro dodatečnou vazbu osob na zákl. soudcovského rozsudku tam dodaných a k práci donucovaných (»correctionelle Nachhaft«), a 2. pracovní, mající potud zcela ráz angl. workhousu, pokud nikdo nemůže k pobytu v nich se nutiti. Arci nechce-li tam vstoupiti, ztrácí nárok na všecku chudinskou podporu a může na základě § 361 odst. 7. pro trestnou zahálku býti trestán a tou cestou konečně dostati se do pracovní donucovací či káznice. Ale ostatní větší státové němečtí, zvláště král. saské, pak Bavorsky,

*) Srov. Rocholl. »System des d. Armenpflerechts«, str. 252—254.

Würtembersko, Oldenburg a obojí Meklenburg, nebyly tak choulostivy vzhledem k principu svobody osobní v Anglii, v Prusku, a jak jsme viděli, i v Rakousku důsledně šetřenému. Oni dávají právo orgánům správy chudinské (i obecním), aby osoby nuzné, podpory žádající, pokud k práci způsobilé jsou, ke práci donutiti mohly. Toto právo jest pouhý následek jejich nuznosti, pro kterouž dobročinnosti se dovolávají. Nad jiné účinně uchopily se obce království saského této jim zákonem dané moci i čítalo Sasko dne 3. prosince 1864 celkem 2555 pracoven, v nichž umístěno bylo 17.584 chudých, ze kterých bylo 7820 hlav rodin.*) Než, nezůstalo při pouhých pracovních obecních. Chudinský řád saský (Armenordnung) ze dne 22. října 1840 dopustil, aby se tvořily svobodné svazky domovských obcí za účelem zaměstnání chudých k práci způsobilých a zamezení žebroty. I počaly se vskutku obce k udanému cíli slučovati v širší chudinské okresy, zahrnující buď veškerý obce jednotlivých politických okresů nebo jen části okresů, a působnost jejich rozvinula se záhy měrou a způsobem od zákonodárce nikterak netušeným. Společily se buď na určitou řadu let nebo do výpovědi, aby společnými prostředky zřídily pracovny, chudobince, nemocnice a pod. Stanovami, jež krajská vláda potvrzuje, udává se řízení, jakým osoby práce se štítící, tuláci a žebráci a pod. do pracovny k nucené práci se dodávají. Z pravidla na návrh obce domovské rozhodne prostě ředitelství svazku čili spolku chudinského, má-li která osoba do pracovny se odevzdati. Ona má právo k stížnosti, o níž rozhoduje soud příslušný. Roku 1872 čítalo se 17 podobných svazků a pracoven, koncem r. 1880 již 24. Náklady zřizovací a všeobecné správní (služné úředníkův a pod.) nese spolek, zvláštní, t. j. náklady za osoby tam držené, pokud kryty nejsou jejich výdělkem, obec, k níž jsou příslušny. Káránci — smíme-li toho slova užití — zaměstnávají se buď v pracovně samé nebo se za dne k soukromníkům do práce za mzdu dávají; podrobeni jsou přísné kázní, ano možny jsou, pokud stanovy vládou schválené dovolují, i tresty tělesné.

Účinky těchto spolčovacích snah v nejednom směru vysoce jsou zajímavý, tak že jich mlčením pominouti nemůžeme. Byloť obecních a spolkových ústavů r. 1864 2555, r. 1880 toliko 1206. Malé a proto poměrně nákladnější ústavy obecní touž měrou nepotřebnými se staly, jakou přibývalo okresních. Avšak i počet osob v ústavech obecních i okresních držných průběhem 25 let nápadně se zmenšil, byloť jich:**)

*) Tamtéž str. 640—641. K tomu Löning n. m. u. str. 620. Bitzer: »Die Bezirks-Armenarbeitshäuser in Sachsen.« (1864.) Böhmert »Ueber Armenwesen und Armenstatistik mit besonderer Rücksicht auf die sächs. Erhebung für das Jahr 1880. (Zeitschrift des kön. sächs. statist. Bureaus, 1882.)

**) Zeitschr. des kön. sächs. statist. Bur. 1882, str. 18.

roku	celkem	tedy na 1000 obyvatel
1855	25823	12 ₆₆
1861	22303	10 ₀₂
1864	17584	7 ₆₂
1880	12062	4 ₀₆

»Toto znamenité zmenšení — praví Böhmert — hlavně, tuším, způsobeno bylo přísnějším dozorem a přidržováním k práci, kteréž nastalo zřízením četných okresních pracoven.« Že v krajích, kde hustěji jsou zastoupeny takové pracovny, i počet chudých veřejně podporovaných jest menší, ukazují čísla chudinské statistiky saské na r. 1880.*) Čítaloť se tu:

v krajském hejtmanství	okresních pracoven vůbec	průměrem připadla jedna na obyvatelů	na 100 obyv. připadlo chudých veřejně pod- porovaných
drážďanském	5	161.702	3 ₀₄
lipském	5	141.565	3 ₈₀
cvikavském	10	110.514	2 ₀₅
budyšínském	4	87.832	2 ₃₁

Vedle ústavů vyličených jsou tu ovšem i zemské káznice pro dodatečnou vazbu s prací nucenou jako v Prusku.

Meklenburská káznice v Güstrově určena je netoliko pro dodatečnou vazbu osob, odsouzených pro přestupky § 361. říš. zák. tr. a na základě soudcova výroku po odbytém trestu do pracovny přijatých, nýbrž i sám trest pro dotčené přestupky zde se odsedí. Nad to pak, arci odloučení od těchto, i chudí nemající podporního bydliště, mohou zde k nucené práci se přidržovati.**)

V Oldenburgu zákon ze dne 14. března 1870 ustanovil celou řadu případů, ve kterých správní cestou, po návrhu obce a schválení ministeria, může někdo k nucené práci do pracovny se odevzdati. Případy ty dosti jsou zajímavý, tak zejména propadají nucenému zaměstnání v pracovně opilci, kteří ve stavu opilosti vícekrát veřejně pohoršení dali nebo rodný mír ruší; osoby, které veřejné podpory chudinské zneužily nebo předměty té podpory (na př. šat, potraviny) prodaly; marnotratníci pod kuratelou daní, jestli nepořádným životem a zahálkou sebe a rodinu svou v nebezpečí uvádějí, že veřejnému chudinství na péči připadnou; osoby, které, nákladem obce vydržovány jsouce, pro špatné chování přese všecku snahu obecní správy buď vůbec u jiných umístěny býti nemohou anebo jen za náhradu nepoměrnou; za jistých zvláště udaných podmínek též

*) Tamtéž str. 34. K tomu velmi zajímavá data o pracovně drážďanské v článku: »Das Armenwesen der Städte Dresden und Leipzig nach der Armenstatistik vom J. 1880.« (Tamtéž ročník 1883, seš. 1. a 2.), kteréžto pracovně rovněž zmenšení břemena chudinských se připisuje.

**) Rocholl na m. u. str. 657 a násl.

osoby, které vícekrát nemanželsky porodily; zanedbané děti od 12—16 let, jestliže péče rodinná neb veřejná k jich nápravě nestačí atd. *)

I ve Würtembersku neobmezuje se počet případů, ve kterých osoba nějaká může do pracovní donucovací se dodati, na ustanovení § 361. říš. tr. zák., nýbrž policejní zák. tr. ze 27. pros. 1871 uvádí některá další, podobná oněm, kteráž z oldenburského zákona právě byla uvedena. **)

Konečně ještě uvedeme příslušná zařízení v kantonu curyšském, kdež zákon »o zřízení státních káznice« ze dne 4. května 1879 předpisuje takto: ***) Stát zřizuje podle potřeby káznice, do kterých se přijímají: a) zletilé osoby ku práci způsobilé, ale zahálčivé a nepořádné, které buď almužny požívají nebo pod poručenstvím jsou; b) zanedbaní nezletilci, zvláště takoví, již trestním soudem odsouzeni byli. Káznice zřízené od obcí nebo soukromníků mohou žádati přiměřené podpory státní, jestli že šetří státních předpisů o přijímání kárenců a jsou náležitě zařízeny a vedeny. Aby § 1. se provedl, může stát takové ústavy i docela převzítí. Nezletilci chováni buďtež v ústavech zvláštních. Ve všech ústavech buďtež pohlaví od sebe oddělena. Převládajícím zaměstnáním při těch ústavech budiž rolnictví. Lze však zavést i práce jiné. Mladším lidem budiž, pokud možno, dána příležitost, aby se přiučili povolání přiměřenému.

O dodání zletilých osob nepořádných a zahálčivých do káznice rozhoduje rada okresní na podání učiněné radou obecní nebo chudinskou správou obce, kde ty osoby jsou příslušny nebo kde se bytem zdržují. Jestliže dosud v káznici nebyly, má je obecní úřad, nežli návrh okresní radě podá, nejprve napomenouti a jim pohroziti dodáním do káznice.

Obecní úřad podá svůj návrh místodržiteli okresnímu, který věc předloží radě okresní a nařídí, aby okresní rada dotčenou osobu vyslechla. Schválen-li návrh, může okresní rada nastávajícího kárance ihned dáti odvésti do ústavu. Zletilé osoby mohou na ponejprv nejvýše na dobu jednoho roku do káznice se dodati; v případě opětném až do tří let. Okresní rada, která dodržení v káznici nařídila, může však, vyžádavši sobě zdání úřadu obecního, kárance i před koncem ustanovené doby propustiti. O dodání osob nezletilých do káznice rozhoduje buď trestní soud neb policejní

*) Tamtéž str. 669.

**) Tamtéž str. 752.

***) Gesetz betreffend die Errichtung staatlicher Korrek-tionsanstalten, vom 4. Mai 1879, k čemuž přidány: Verordnung betr. die Organisat. der staatl. Korrek-tionsanstalt in Ringweil, pak: Verordnung betr. die Organis. und Leitung der staatl. Korra. A. für volljährige Personen; jakož i příslušné reglementy. Děku-jeme za ně laskavosti prot. faráře Fricka-Forrera v Riesbachu (Curych).

úřad anebo úřad poručenský. Z rozhodnutí rady okresní lze se odvolati k radě vládní (kantonální).

Zvláštními nařízeními přikáže se, čeho potřebí, o správních úřadech ústavů, o stáří osob, jež se do nich přijímají, o kázní, o stravném, o podílu kárenců na jich výdělku, též o dozoru na propuštěné. Nařízení, o nichž tu řeč, vskutku vydána a to jedno pro káznici pro osoby zletilé (v Uttikonu), druhé pro káznici, určenou pro nezletilce (v Ringweilu). Pro každý z obou ústavů nad to dán podrobný reglement. Obé bude bohdá dobrým pramenem poučení pro naše práce v příčině nových pracoven. Vyjímáme jenom ustanovení hospodářská, jež se týkají nákladu. V nařízení o káznici pro osoby zletilé stanoví se, že běžný náklad uhrazuje se nejprve z výnosu rolnického hospodářství a průmyslových prací po případě konaných, pak ze stravného*) za kárance placeného; ostatek uhradí podle potřeby kanton.

Řadí se tedy kanton curyšský k oněm státům, kde jednotlivec dodán býti může do pracovny donucovací pouhou cestou administrativní, při čemž zvláště na váhu padá rozsáhlá právomocnost, která tu obci a radě okresní dána; ponechávát se prostě jejich úsudku, zdali a pokud jistá osoba tou měrou zahálčiva a nepořádná jest, aby pro donucovací pracovnu za zralou se pokládati mohla. Avšak zdá se, pokud aspoň dle staršího spisu o švýcarských pracovních donucovacích souditi smíme, že převahou stanovisko toto v kantonech švýcarských jest platno. Jediné v kantonu bernském potřebí bylo rozhodnutí soudcova, smáli kdo do pracovny donucovací býti dodán, kdežto o dodání zahálčivých a nespořádaných lidí do pracoven v Realtě (Graubünden), Kalchrainu (Thurgau), Capelu (Curych), Klosterfichtenu (Basilej město) rozhodnutí příslušelo správním orgánům.**)

Obmezujeme se na tyto doklady a pokusíme se nyní vytknouti podle příbuzností i rozdílů, jež v zařízeních dosud vylíčených se objevují, všeobecnou charakteristiku poznaných druhů pracoven.

Pomineme-li anglických houses of correction pro nás zde nevýznam

*) Stravné obnáší 175—500 franků ročně, več zahrnuta i náhrada za šat. Pokud tento obnos ze jmění kárencova uhraditi se nedá, aniž rodině jeho uložiti jej lze, nese jej obec k chudinské podpoře povinná, leč nanejvýše do 200 franků. Rozumí se, že se stravné platí jen dotud, dokud není uhrazeno vlastním výdělkem kárance; vydělá-li víc, zachová a odevzdá se mu přebytek, když z ústavu se propouští. Nezletilým se vůbec 15 proc. jejich výdělku zachová, ve spořitelně uloží a vydá se jim, když ústav opouštějí.

**) Orelli: Über die Errichtung einer Zwangsarbeitsanstalt. (Curych, 1865), str. 9—20. Tam i podrobnější výklady o kázní a způsobech zaměstnání. Práce rolnická všude skoro jest zaměstnáním hlavním. — O nizozemských koloniích pro žebráky a tuláky srov. Hevera, Věznictví a ústavy dobročinné, str. 70—73.

ných a ohlédneme-li se po ostatních druzích pracoven zde předvedených, seznáme tři typické tvary:

1. Pracovny donucovací, mající povahu káznice pro dodatečnou napravnou vazbu osob již soudně potrestaných pro tuláctví nebo žebrání, a právo dodati je tam má správní orgán buď prostě na základě jich odsouzení (dépôts de mendicité) anebo teprve na základě výslovného prohlášení možnosti té v rozsudku soudcově (německé a rakouské káznice).

2. Pracovny donucovací, jsoucí orgány policie chudinské, do kterých administrativnou a to namnoze samosprávnou cestou se dodávají osoby k práci způsobilé, nuzné, žebrající, tulácké (pracovny výše uvedených států německých a převahou švýcarské).

3. Pracovny obyčejné, jsoucí orgány správy chudinské, ve kterých osoby nuzné k práci způsobilé se zaměstnávají, aniž však možno jest jich k tomu donucovati (angl. workhouse a pracovny pruské). Pozbývají však, odmítnou-li práci, nároku na chudinskou podporu a mohou pro trestnou zahálku býti trestány (Anglie, Prusko) a na tom základě po případě do pracovny donucovací (ad 2) býti dodány (systém pruský).

Co do nákladu viděli jsme, kterak u pracoven anglických, u většiny dépôts de mendicité ve Francii, u donucovacích pracoven pruských všecek náklad vůbec, v Curyšsku zřizovací náklad i do jisté míry deficit běžných výdajů, v Sasku zřizovací a všeobecné správní výdaje nesou širší správní obvody.

III.

Ze tří uvedených druhů pracoven v Rakousku, jak řečeno, velmi spoře zastoupen jest prvý t. zv. káznicemi, ano vznikly tu a tam i některé ústavy podobné workhousu anglickému a obyčejné pracovně pruské.*) Za to donucovací pracovny, kamž jednotlivci pouhým rozhodnutím administrativním dostati se mohou, za příčinou státního základního zákona o svobodě osobní u nás možny nejsou.***) I třeba tedy předkem uvážiti, zdali

*) Jako příklady buďtež uvedeny: »Städtische Beschäftigungsanstalt für freiwilige Arbeiter« ve Vídni, kdež r. 1880 bylo 1210 osob (z nich 70 žen) celkem 62.334 dnů stravováno nákladem 13.364 zl., pak »Armenbeschäftigungsanstalt« v Solnohradě, která r. 1880 zaměstnávala 572 mužů a 988 žen a náklad obnášel 3.957 zl. Srovn. Oesterr. Statistik III. díl, 1. sv. 1882 (Statistik des Sanitätswesens der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im J. 1880). Výkazy o ústavech druhu zde uvedeného jsou neúplny.

**) Bezúčinné jest zajisté ustanovení § 26. zák. domovsk., kterým se obcím dovoluje užiti proti žadatelům podpory chudinské, jsoucí k práci způsobilí, prostředků donucovacích; neboť nelze snad k tomu poukazovati, že zákon domovský jest pozdější, nežli zákon ze dne 27. října 1862 o svobodě osobní. Byl zákon posléz uvedený čl. VIII. státn. zákl. zák. o právech st. obč. ze dne 21. prosince 1867 za část tohoto státn. zákl. zákona prohlášen.

záhodno jest, aby se vzhledem k budoucím donucovacím pracovním při dosavadní normě setrvalo, anebo radno-li spíše řídit se příkladem oněch států německých a švýcarských, kde rozhodnutí dáno jest výhradně v ruce úřadů správních, což by předpokládalo u nás změnu státního základního zákona. Není pochyby, že by se způsobem posléz uvedeným značně usnadnilo postupování proti zástupům vydíravých zahalečů, kteří vykořisťují neochotnou dobročinnost obyvatelstva ostatního, i nebylo by nespodno uvést z literatury hlasy, jež takové věci upravení schvalují a to i hlasy pocházející z kruhů soudcovských.*) Přes to nezdá se nám, že by záhodno bylo vzdáti se pravidla, kteréž důsledně vyplývá z povahy právního státu a náleží k nejdůležitějším státoobčanským právům v něm, alespoň potud, pokud se zkušeností nade všecku pochybnost nezjistí, že jinak žádoucího výsledku se nedosáhne. Ale dokud jest naděje, že se podaří i v rámci platných základních zákonův zlu nyní stále rostoucímu vydatnou měrou přitřž učiniti, nebudiž žádným ze základních práv občanských otřeseno. Tím naléhavější jest pak arci požadavek, aby se působnost samosprávních i vládních orgánů v záležitostech zákona z 10. května 1873 co nejvíce usnadnila. To jest stanovisko, ze kterého vycházejí návrhy sněmu českého výše již sdělené (str. 191). Z nich pak po mínění našem zvláště odst. 1. a 2. za náležitě ráznosti obecních orgánů snadno by nabyly významu dosti závažného. Navrhuje se v nich, aby se ustanovilo, že obec smí osobám zaměstnání nemajícím, které o veřejnou podporu se ucházejí (řekli bychom raději všeobecně: které dobročinnosti soukromé neb veřejné se dovolávají), anebo tulákům postrkem přihnáným příkázati práci, kterouž když odmítnou, trestnými se stanou, a vícekrát potrestání byvše do pracovny donucovací dodati se mohou. Zdá se nám, že by to mohlo býti pobídkou větším obcím, nejvíce sužovaným živly práce se štítícími, aby zřídily své vlastní pracovny po způsobu obyčejných pruských nebo anglických, ve kterých by sice nikdo proti vůli své držeti se nesměl, ale kdo by postižen byl, an dobročinnosti se dovolává, a zamítl by vstoupiti tam, propadl by trestu, a kdyby věc se opakovala, pracovní donucovací. Takto by na základě ustanovení udaných odstavců obyčejná místní pracovna byla mostem ke pracovní donucovací, avšak by vedle toho byla útočištěm domácích chudých zaměstnání nemajících, prostředkem velmi racionálních podpor chudinských osobám k práci způsobilým, a v obojím

---

*) Tak zejména Rocholl, předseda senátu při kr. vrchn. z. soudu v Poznani, ve spisu: Über die Reform des Armenwesens, str. 48, pak Orelli, r. 1865 vrchní soudce v kant. curyšském, n. m. u. str. 30 a násl. Že též panská sněmovna pruská zaujala stanovisko podobné, uvedeno v textu str. 56.

směru přispívala by k tomu, aby se podnětu k žebrání a tuláctví ubralo. Soudíme sotva nesprávně, majíce za to, že by zařízení podobné na větší města obmezeno nezůstalo, kdyby se osvědčilo. Menší obce, k tomu cíli větším počtem spolčené, nebo celé okresy sáhly by ochotně po něm. Ostatně není třeba, aby osoby v takových ústavech chované, podobně jako chovanci pracoven donucovacích, toliko při pracích v domě neb ústavu samém se zaměstnávaly; v nejednom případě bude výhodnějším zaměstnání mimo dům, a to při pracích veřejných, na př. vodních neb silničních, anebo soukromých, v posledním případě na základě smlouvy učiněné mezi soukromým zaměstnavatelem a ústavem, jenž k němu své chovance za ujednanou mzdu do práce pošle. Poněvadž pak obyčejná pracovna má býti jednotlivci jen prostředkem přechodné výpomoci, nežli sobě najde jiný pramen výživy, tedy bude právě zde velmi výhodno, spojí-li se s ústavem poptavárna po práci, která vyhledává pro chovance ústavu služby a za tím účelem poptávky zaměstnavatelů přijímá. Aspoň se podobné zařízení při některých pracovnách v cizině stkvěle osvědčuje a četli jsme nedávno o jednom z ústavů nejmladších, o dělnické kolonii ve Wilhelmsdorfu ve Westfalsku, otevřené dne 1. prosince 1881, že do 1. listopadu 1883 ze 1283 vagantů v ústav přijatých 904 propustila, zaopatřivši jim služby u rozličných zaměstnavatelů.

Obmezujeme se na tyto sporé poznámky, neboť máme tu především na zřeteli jen budoucí pracovny donucovací. Měli se zůstatí zásadně při dosavadním pravidle, že dodání někoho do pracovny donucovací podmíněno jest výrokem soudcovým, tedy při pravidle, kteréž vzhledem k dosavadním káznícím platí, mohlo by se namítnouti, že snad dostačí rozšířiti přiměřeně nynější zemskou káznici, aby pojmouti mohla větší počet osob, jež očekávaným hojnějším užíváním práva § 13. zákona z 10. května 1873 přibudou. Nicméně ze dvojí příčiny nemohli bychom podobný záměr schvalovati. Řečeno již, že nynější káznice jest pro mnohé krajiny země naší příliš odlehlou, a nesnáze technické při ní zvláště co do vhodného zaměstnání kárenců touž měrou by rostly, jakou by přibývalo osob do ní odkázaných. Ještě závažnější jest moment druhý. Podotkli jsme již, že nynější káznice chová toliko nejnebezpečnější výkvět oněch živlů, proti kterým zákon z 10. května 1873 ochrany poskytnouti chce. Ze 152 kárenců chovaných koncem r. 1883 v ústavu pražském, bylo 121 takových, kteří tam dodání byli, byvše trestáni za skutky uvedené v §§ 2. a 10. zákona zmíněného; z nich bylo osob potrestaných:*)

*) Z výkazu o zemské káznici, o němž na str. 192 řeč byla.

pro zločiny krádeže	3
» zločiny a přestupky krádeže	6
» jeden zločin krádeže, pak tuláctví	3
» více zločinů krádeže, pak tuláctví	8
» zločiny a přestupky krádeže, pak tuláctví	67
» přestupky krádeže a tuláctví	17
» veřejné násilí, zločin a přestupky krádeže, pak tuláctví	4
» zločiny krádeže a podvod	2
» zločiny krádeže, podvod a urážku na cti	2
» zločin uražení Veličenstva, zločin a přestupek krádeže, pak tuláctví	7
» zločin uražení Veličenstva a tuláctví	1
» žhářství	1

Jasnějšího ještě poučení o povaze nynějších nedobrovolných obyvatelů zemské káznice nabudeme, když se rozhlédneme po trestanecké minulosti každého z nich, nežli k nynějšímu pobytu do káznice se dostal. Všechných 152 nynějších káránců přestálo si již 1147 trestů, takže průměrem každý odbyl si již 7·5 trestů za skutky zde výše uvedené. I nalézají se v káznici:

1 po 1 trestu	4 po 17 trestech	2 po 33 trestech
1 » 2 trestech	9 » 18 »	1 » 34 »
1 » 3 »	5 » 19 »	1 » 35 »
5 » 4 »	3 » 20 »	1 » 36 »
7 » 6 »	4 » 21 »	1 » 37 »
5 » 7 »	6 » 22 »	2 » 42 »
8 » 8 »	2 » 23 »	1 » 43 »
12 po 9 trestech	4 » 24 »	2 » 44 »
7 » 10 »	1 po 25 trestech	2 » 46 »
5 » 11 »	7 » 26 »	1 » 47 »
4 » 12 »	2 » 27 »	1 » 58 »
9 » 13 »	1 » 28 »	1 » 60 »
7 » 15 »	3 » 29 »	1 » 72 »
5 » 16 »	1 » 31 »	1 » 81 »
	1 » 32 »	

Viděti jest z toho, že i budoucně bude ústřední zemská káznice mít svůj specifický úkol. Již z důvodů psychologických a vzhledem k napravným úkolům pracoven bylo by pochybeno, kdyby se obyčejní tuláci dle § 1. smísili s takovými, kteří mají za sebou pestrou minulost lidí pro zločiny a přestupky v § 2. uvedené potrestaných, lidí, kteří své nebezpečné zločinné pudy skutky dokázali. Této elitě budiž i dále pohostinství v zemské káznici zabezpečeno s kázní poměrně nejprísnější, kdežto nové pracovny zůstaly by vyhrazeny pouze pro obyčejné existence tulácké, a jenom ti, kteří by kázní v nich tvrdošjně se vzpírali, uprchli aneb jinak nenapravitelnými a odbojnými se jevíli, odevzdali by se rovněž do ústavu zemského ústředního. Taková jest intence sněmovní resoluce ze zasedání minulého (1883), kteráž zněla: »Zemskému výboru ukládá se, aby k pořadí o zřízení a organizaci pracoven donucovacích v království českém svolal anketu, kteráž by prísně rozeznávala mezi ústavami, jejichž podstatný

účel jest náprava potrestaného zločince, a takovými, ve kterých hlavně běží o donucení ku práci osob štítících se jí«.

Budoucí stav byl by tudíž asi tento: K á z n i c e ústřední hlavně pro osoby potrestané pro skutky uvedené v § 2. zák. ze dne 10. května 1873; několik d o n u c o v a c í c h p r a c o v e n, o kterých ihned ještě širě mínění svoje vyložíme, určených k tomu, aby se v nich ke práci přidržovaly osoby k ní způsobilé, však jí se štítící, práci nabízenou odmítající, žebrácké, tu-
lácké; konečně pokud by podobné zařízení v konkrétních poměrech užitečným se vidělo, i o b y č e j n á p r a c o v n a, jako orgán chudinství veřejného pro osoby ke práci způsobilé a buď o ni se hlásící nebo tam s vý-
hrůzkou dodané, že odmítnutí přivede je do trestu a konečně do pracovny donucovací.

Snad se zdá na první pohled, že by to byl aparát příliš spleťitý a nákladný. Avšak zřízení nových donucovacích pracoven všeobecně u nás za nutné se pokládá a ochoty podstoupiti náklad na ně neschází. My tedy pouze zemské káznici v kruhu budoucích donucovacích pracoven přisuzujeme úkol specifický, a jak se domníváme, věci samou odůvodněný; několik pak se týče pracoven způsobu posléze uvedeného, tedy nečiníme ze zřízení jich žádné pravidlo, odporoučejíce je jako pokus, aby se chudinská správa zvláště v obcích větších vhodněji upravila a zároveň příčiny tu-
láctví a nepřiměřeného vykořisťování soukromé dobročinnosti zamezily.

Zbývá nám otázka poslední, kdo má nové d o n u c o v a c í pracovny zřizovati a udržovati.

Již za příležitosti rokování o návrhu, z něhož vyšel zákon ze dne 10. května 1873, usnesla se sněmovna poslanecká v sezení dne 31. března 1873 o resoluci, aby zřizování a správa pracoven donucovacích budoucně státu příslušely, i vyzvána vláda, aby vyjednávala o převzetí dosavadních zemských kázní ve správu státní. Nelze upříti, že požadavek resoluce byl důsledný, neboť běží tu o pouhé provedení zákona říšského, v jehož záležitostech jsou rozhodujícími orgány vesměs úřady vládní, soudní i politické. Z téhož stanoviska vycházeli sněmovní zemští, i tak zejména český (usnešením ze dne 13. října 1874) a dolnorakouský uložily zemským výborům, aby o převzetí kázní s vládou vyjednávaly, ano v Dolních Rakousích r. 1875 již punktace příslušné smlouvy předloženy, avšak shoda nedocílena. Nekonečný papírový boj mezi vládou a zemskými výbory v té záležitosti vedený skončil se posléze prohlášením vlády, že finanční poměry nedovolují státu, aby v úkol dotčený se uvázal.*) Veden přesvěd-

---

*) Přípis dolnorak. místopředsedství k zemsk. výboru ze dne 19. ledna 1881. (Srovn. stenogr. zápisky dolnorak. sněmu z r. 1881 zvláště přílohu LXXXVIII.) a

žením, které projevili poslanec Granitsch výrokem, že »slov již dosti vyměněno a potřebí jest skutků«, vzdal se sněm dolnorakouský r. 1881 fakticky dosavadního stanoviska a ujal se samostatně reformy domácí káznice.

I v Čechách patrně za daných poměrů nic nezbyvá, než aby uchopily se orgány samosprávy zemské a okresní vyřízení té záležitosti co den náležitější. Pravíme výslovně: orgány samosprávy zemské i okresní, neboť společné působení obou z nejedné příčiny za nutné pokládáme. Již čísla o počtu odsouzení v jednotlivých krajinách země (str. 189) ukázala, kterak místně nestejný jsou i poměrná četnost odsouzení i vzrost jejich, takže potřeba pracoven donucovacích není všude stejně pilná, aniž stejně rozsáhlých opatření potřebí bude. K tomu pojí se další závažný důvod, že zařízení pracoven musí se přizpůsobiti místním poměrům, zvláště má-li se podle resoluce sněmovní k tomu hleděti, aby se chovanci pracoven zaměstnávali též při pracích rolnických a po případě se do práce dávali k zaměstnatelům soukromým. To vše předpokládá znalost poměrů výrobních a výdělkových, aby se vhodné místo vynašlo, přiměřený výběr prací učinil atd. Kdo jest povolanejší, aby v takových otázkách slyšen byl a jednal, nežli orgány samosprávných okršků, v první řadě tedy okresů? Není ovšem třeba, aby ve všech okresích aneb aspoň ve většině jejich donucovací pracovny se zřizovaly; to by dokonce ani hospodářské nebylo. Vhodnější za jisté bude, když okresy větším počtem se spojí ve svazky za účelem zřízení a udržování donucovacích pracoven společných, podobně asi, jako v Sasku obce činí. Iniciativou takových svazků a za souhlasu i účastenství země vznikl by v království českém nepřilíš značný počet pracoven donucovacích, upravených v každé krajině dle potřeb a poměrů místních. Organům samosprávy zemské bylo by vyhraditi rozhodný hlas v příčině stanov každého svazku, v příčině rozpočtu zřizovacího a pak domácího řádu pracovny, dohled na správu její i právo potvrzovati jisté její zřízení. Za to převzala by země část nákladu i soudíme, že by nejlépe bylo vyměřiti příplatky zemské určitým podílem (kvotou, procentem) nákladu zřizovacího a udržovacího. Podáváť tento způsob poměrně nejdokonalejší záruky, že zúčastnění okresové počínati si budou hospodárně, neboť každým nepřiměřeným vzrostem výdajů i jejich břímě finanční se zvýší, kdežto naopak vše, co je důležité a podstatno, snáze podstoupiti mohou. V obou případech je příplatek procentuální výhodnější nežli příspěvek vyměřený určitým obnosem. Ne bez důvodu odporoučíme, aby země převzala

---

česk. místodržitel. k zemsk. výb. ze dne 2. dubna 1882. (Zpráva komise pro záležit. zemské káznice č. 338 sněm. 1883.)

netoliko podíl z nákladu zřizovacího, nýbrž i z vydržovacího, t. j. oné části běžných výdajů, která se neuhradí z výtěžku prací konaných.

Zkušenosti naše dosavadní v tom oboru příznivy nejsou. Kdyby se tedy celé břímě správního deficitu uvalilo na menší samosprávné obvody, rozpakovaly by se ony zajisté zříditi pracovny. Vždyť i při nynější káznici ve většině případů nese země část stravného za kárance, jejíž velikost od případu k případu určuje výbor zemský, kdežto by budoucně o tom pevné pravidlo bylo. Ostatek nese arci podle praxe dosavadní obec domovská, což jest na ni trestem již proto velmi neodůvodněným, protože podle platného zákona domovského namnoze momenty zcela nahodilé jednotlivce svazkem příslušnosti k určité obci vážou. Než i když očekávaná oprava domovského zákona na základě spravedlivějším se provede, přece bychom za to se přimlouvati nemohli, aby dotčené břímě obci domovské se uložilo. Čím více se v oborech, jež dotýkají se chudinství veřejného, uvaluje na obce, tím větší nestejnomylnosti v rozdělení břemen tohoto odvětví veřejné správy jsou nezbytny.

Pracovny donucovací náležejí ke prostředkům policie chudinské. Vložili jsme již jinde,*) že stejnoměrnějšího rozdělení břemen správy chudinské se docílí, když všechny obory a ústavy její, kterých povaha to dopouští, uvalí se na širší obvody správní. Že sem i pracovny náležejí, o tom vůbec sporu není, a již § 27. zemského zákona chudinského ze dne 3. prosince 1868 z téhož správního názoru vychází, an předpisuje: »Na okresní zastupitelstva náleží přihlížeti k tomu, aby se zřizovaly a chovaly o k r e s n í ústavy pro ošetřování nemocných, pro z a o p a t ř o v á n í a z a m ě s t n á v á n í c h u d ý c h«, atd. Ovšem zůstal předpis § 27., pokud se dotýče pracoven, naprosto neproveden. My ale jednáme jen v duchu platného zákona, když uložití chceme okresům, aby nesly aspoň část nákladu, jehož zřízení a správa budoucích pracoven vyžadovati bude. Ježto pak v pracovně ocitnouti se může osoba nemající práva domovského v obvodu okresu nebo okresů, jež pracovnu zřídily, sluší i k tomuto případu zvláště přihlídnouti.

Je-li osoba v pracovně donucovací chovaná příslušna někde v obvodu okresu nebo svazku okresového, jenž pracovnu zřídil, tedy nese ten okres neb svazek podíl vydržovacího nákladu, který zbude po odečteném příplatku zemském. Však má-li taková osoba domovské právo jinde, případně břímě ono okresu, v jehož obvodu příslušna jest; nebude ostatně v takovém případě nepřiměřeno, jestli okres nebo svazek pracovnu zřídívší požadovati bude kromě ustanovené kvoty vydržovací i malý poměrný příspěvek amortisační.

*) Srovn. zde str. 172 (text a poznámku), pak str. 184.

Jest samozřejmo, že okresové, kteří z jakýchkoliv příčin nezřídí pracovny donucovací, budou moci, pokud místo stačí, dodati za výminek právě uvedených své tuláky do pracoven okresů (neb svazků) jiných.

Kdyby se přijaly myšlenky zde vyslovené, tedy by budoucí zemský zákon český o pracovnách donucovacích nenařídil imperativně zřízení nových těch ústavů, ani by nepředepsal, kolik jich býti má a kde, nýbrž vytkl by pouze úkol jejich, ohraničil jej od úkolu káznice a vyslovil by zásadu, že nové »pracovny donucovací«, kterýmž toto jméno jako úřední ponechati lze, zřizují a vydržíjí okresy nebo svazky okresové za účastenství a hmotné pomoci země. Další předpisy obsahovaly by pravidla o tvoření svazků okresových a hlavních předmětech, na které se vztahovati mají stanovy jejich, pak o právích zemského výboru, po případě sněmu, vzhledem ke schválení stanov svazkových, domácích řádů pracoven a zřizovacích rozpočtů, i vzhledem k dohledu a způsobům konání jeho, konečně o příplatcích zemských a ostatních otázkách, jež nákladu se týkají. Že sluší zemi vyhraditi právo, aby za jistých poměrů nějakou pracovnu donucovací úplně ve správu zemskou převzala, jest na bíle dni.

Vše, co tu řečeno bylo, psali jsme předpokládajíce, že provedou se změny zákona z 10. května 1873, které usnadní orgánům obecní samosprávy i soudním a politickým zakročování potřebná, tedy na př. změny navrhované sněmem českým. Avšak i když se provedou, záviseti bude příznivý výsledek z části největší ne na těch předpisech samých, nýbrž na ráznosti obecních orgánů, přísné bedlivosti policejních zřízenců a konečně na tom, aby soudcové a političtí úřadové příslušní intence zákona z 10. května 1873 pilně na zřeteli měli. Že část dosavadních neúspěchů i na vrub nedostatků v příčinách právě uvedených psáti jest, nikdo poměrů znalý neupře. Zajisté může se i soukromými spolčenými za účelem vychování zanedbané mládeže, zamezení žebroty a m. j. těm účelům napomáhati, o něž tu běží. Podařili se opravenému a dokonaleji prováděnému zákonu i novým pracovnám aspoň zarazití další vzrost tuláctva, jehož nebezpečné rozměry z čísel jsme seznali, a zbavití společnost aspoň nejobtížnějších jeho zjevů, bude to již úspěch znamenitý. Že by se podařilo naprosto je zameziti, o tom nechť sobě nikdo ilusí nečiní. Jeť ono tisícerymi hlubokými kořeny srostlo s půdou sociálních poměrů, ze kterých stále nově se rodí. My můžeme toliko jednotlivé ty kořeny stopovati a rozumnou prevencí dáti výrůstkům, jež z nich pocházejí, zdravý směr. To vše rozebírati není arci účelem našeho pojednání, kteréž by jinak rozběhnouti se musilo po nejrozmanitějších odvětvích veřejné správy a projíti veliký obor otázek sociálních.